

Sinkó Ervin

Egy regény regénye

(Moszkvai naplójegyzetek 1935 — 1937)

(10. folytatás)

Felfedezések, melyekkel nem tudok mit kezdeni: a szófogadás mint forradalmi kvalitás és a katedrák, amik megett emberek ülnek, akik-től minden aktuális kérdésre megkapod a minden egyéni fejtörést és egyéni véleményalkotást feleslegessé tevő kész feleletet...

(Néhány nappal később, július 5-én kivágtam az aznapi „Izvesztijából” és e feljegyzéshez rásztottam egy fényképet. Az izvesztijabeli fénykép két egymással szembenülő férfit és kettőjük között egy nőt ábrázol, amint alacsony asztal körül keresztbetett lábakkal foglalnak helyet egy maguk alá terített szőnyegen. Az asztalon terítő, számovár, három csésze s az egyik férfi kezében valami hangszer. A kép alatt a következő szöveg: „Karagandában befejeződött a munkáslakások tisztasági versenye. A képen: Kuzimbaeva elvtársnő, akit varrógéppel jutalmaztak meg azért, mert a lakását példásan tisztán tartja. Jobbra a férje, Kuzimba elvtárs, a karagandai szénbánya legjobb brigádjának a brigadérosa.”)

A gyerekeknek csak az a dolguk, hogy jók legyenek, megkérdézzék a tanítót, mit kell mindenről gondolniok s a legjobbak mint Kuzimbaeva elvtársnő még „jutalmat” is kapnak azoktól, akik a jó gyerekekről atyailag gondoskodnak... Meg kell azonban érteni: amin Párisban nevetnének, az Karagandában nem tréfa. Karagandáról van szó — és Moszkva közepén is nem egyszer még mindig Karaganda az, amivel meg kell birkózni.

Az első éjszaka a Trubnjaja utcabeli szobánkban. Házigazdánk külföldet járt, idősebb tanult ember, mérnök, de mikor reggel közöltem vele, hogy egész éjjel a poloskák ellen folytattam éppoly elkeseredett, mint reménytelen küzdelmet — ő a legnagyobb nyugalommal felelt: — Igen, csakugyan reménytelen a küzdelem, tele van poloskával az egész ház, az egész utca.

Így a szó teljes jelentésében, a magam bő-rén tapasztalom, hogy milyen hasznos az, amit Karagandában kezdeményeztek. Csak épp le kel-lene szokni arról, hogy ilyen elsőrangúan fontos, de mégis csak kezdetleges civilizatorikus munkát és a kezdetleges módszereit szocializ-mussal és a szocializmus szellemével mérjünk vagy éppen azonosítsunk.

Moszkva, 1935. június 23.

M. a rákintézeten kívül a „sarikopocsipnik” — a golyócsapágy-gyár — poliklinikáján is vállalt pár órás röntgenológiai munkát. Itt általában több üzemből vállalt munkát az orvosok ugyanabból az okból, amiért M. is: egy fizetésből nem lehetne megélni. Ez az üzem messze

kint a periférián tizennégyezer munkást foglalkoztató valóságos új város, parkosított, ragyogóan tiszta utcával, könyvtárral, klubbal és „sztolovája”-val (menza) — s ha az ember még azt is tudja, amit Steinertől hallottunk, hogy ez a gyár a legeslegújabb gépekkel van felszerelve — mindez valóban impozáns, a nagy tervről és az építés munkájának kivételes nagyszabású voltáról beszél. De van, ami ugyanitt ennek a példátlan erőfeszítésnek a háttéréről, a példátlan árról is beszél, amit ezért a tervmegvalósításért szenvedni kell: a barakkok. A gyár munkásainak túlnyomó része barakkokban lakik s hozzá még olyanokban, melyekhez képest a mi grizingi emigrációs barakkjaink burzsuj-lakások voltak, mert míg ott még magánosok is elkülönített szobákban laktak, itt egy-egy barakkhelyiségben harmincával, néha még többen zsúfolódnak.

Az ember azt hinné, hogy elég nyitott szemmel járni és figyelni az utcán, a villamoson, kávéházban, indiszkréten ülélni beszélgetésekre s valahogy csak képet alkothat magának arról, milyen körülmények között él egy város népe. Az igazság azonban az, hogy nem lehet egy luksushotelben, bőséges étlap szerint kiválasztott ételekkel frakkos pincérektől kiszolgálva élni anélkül, hogy az ember ne éljen — a város valóságos életéhez viszonyítva — exterritoriálisan, egy úgyszólván irreális világban. Hogy a Voks jóvoltából hirtelen végeszakadt ennek az előkelő turista áruházban való vendégszereplésünknek, előtünk csak most válik igazán láthatóvá, hogy milyen súlyos fáradtsággal jár itt még ma is a legelemibb életszükségletek kielégítése. Míg a Lux hotel szomszédságában lévő pompás 1. számú Gastronom-ban — a cári idők Jeliszejev-féle csemegekereskedésében — ma is a fácántól a friss vajig, a kaviártól a hófehér kenyérig nagyobb várakozás nélkül a legelőzékenyebb kiszolgálás mellett, minden jót, ehetőt és ihatót meg lehet vásárolni — már annak, akinek lehet — egyéb élelmiszerelosztóhelyeken még most is majd mindig sorba kell állni s a számtalan tisztátlan boltokban, melyeknek kizárólag Sztálin-képekkel és cifra vig-nettás üvegekkel rakják tele, a legnagyobb ke-lendősége az olcsó füstölt halnak van meg a kenyérnek, mely olyan fekete, hogy hasonlót még sehol másutt eddig nem láttam.

A Trubnjaja, az utca ahol lakunk, a forradalom előtt tolvajok, orgazdák és prostituáltak, a moszkvai alvilág rossz hírű fészke volt; ma, tizennyolc évvel a forradalom után, a genius loci eklatáns bizonyítékaként még mindig megőrizte ez az utca a tisztátlanság és gondozatlan, túlzásfolt házaival, a sok, a nap minden órájában látható részeg és rongyos emberrel — megőrizte lumpenproletár karakterét.

Nem kétséges, hogy „fent” óriási és állandó az erőfeszítés ennek a multnak a likvidálása érdekében, de túl intézményeken és rendeleteken, amikben ez az erőfeszítés megnyilvánul, nem érdekeltelen megfigyelni, hogy egyes emberekben, egyes emberek napi életében és gondolatvilágában miképp jut kifejezésre a szándék, hogy szabaduljanak ebből a százados pszichából és nyomorból, ebből az életből, mely nem emberi. A lakás, ahol mi vettünk ki egy szobát, összesen három szobából áll. Ott lakik a másik kettőben a mérnök, a sokkal fiatalabb felesége és három gyerek. Ellentétben Kurella teóriájával a szovjetúnióbéli nőről, aki ime véglegesen bekapcsolódott a termelőmunkába és ezáltal élvezte szabadságát, felszabadultságát, házigazdánk feleségének nagy álma, legdédelgettebb vágya, hogy egyszer majd a férje annyi fizetést kapjon, hogy ne kelljen neki is munkába járnia, hanem otthon maradhasson, tisztán tarthassa lakását, főzhessen és foglalkozhassék a gyerekeivel. Akire most a lakás tisztántartását és többé-kevésbé a gyerekeket is bízták, az a lakás nyolcadik lakója: Tonja, a „frizerka”, aki voltaképp nem a lakásban, hanem a bejárati ajtót a szobáktól elválasztó kicsi és keskeny folyosón lakik, illetve nem lakik, hanem csak egy ott elhelyezett alkalmatlanságon alszik s ennek fejében többé-kevésbé — sajnos igen kevésbé — foglalkozik a lakás rendbentartásával. Tonja tizennyolc éves, nagy darab lány, aki háztartási alkalmazottként itt fekvőhelyhez jutott s közben fodrásmesterséget tanul. Mint háztartási alkalmazott és tanonc összesen száznegyven rubelt keres meg havonta. Vacsorára nap nap után fekete kenyeret eszik és szenvedéllyel lopkod tőlünk, amit csak lehet, kezdve a kockacukron rejtélyes módon egész a szárvízig. A szappan sajnos nem érdekli, beéri azzal, hogy mint a villamoskalauznök is, vörösre festi a körmeit. És meggyőződése, hogy rendkívül ügyesen rendezte be az életét, mert a faluhoz képest, ahonnan jött, Moszkvában az élet „ocsiny haraso” és minden reménye megvan, ez az, ami számára a legfontosabb, hogy itt maradhat, idővel munkásként — frizerkaként — Moszkvában.

Ezúttal Steiner az, aki figyelmeztet, hogy a nép mai életkörülményeinek értékelésénél nem szabad európai mértéket alkalmazni. Az itteni emberek életkörülményeit csak az ő multbeli életkörülményeikkel szabad összehasonlítani. És még valamit szemelőtt kell tartani: az átlagos szovjetmunkás, tegnapi paraszt, munkateljesítménye minden egyszerű gép ellenére is még mindig oly messze elmarad az átlagos európai munkás produkciójától, hogy még az itteni rendkívüli alacsony bérek mellett is a szovjetállam drágábban termel, mint bármely európai kapitalista vállalat. És még valami: épp a kvalifikált munkások hiánya miatt a nagy áldozatok árán importált érzékeny drága gépek hihetetlen gyorsasággal használódnak el. A gigantikus méretű befektetések kívül mindez magában is eléggé megmagyarázná, hogy miért nem emelkedik gyorsabb tempóban a tömegek életnívója. De ehhez még hozzá kell adni — Steiner tapasztalatból beszél — a hihetetlen méretű adminisztratív apparátus nehézségét, hozzá nem értését — és amibe az emberek kerülnek, akik ezt az apparátust alkotják.

— Ne felejtsek el — mondja Steiner —, ez az apparátus mindent, de mindent olyan habozva, akadozva bonyolít le, mint amilyen lassúságot most maguk az „Optimisták” kiadása körül tapasztalnak. De ez még eddig itteni mér-

tékkel egyáltalán nem lassúság. Ez az apparátus! Minden vonalon mindig mindenki ki akar bújni a felelősség vállalása alól. Aki pedig bátor és vállalkozó szellemű, az ami a hozzáértést és általában a szellemi horizontot illeti, legtöbbször a Matejka-féle színvonalon mozog s ezért legtöbbször jobb volna az ilyeneknél kevesebb lelkeség és kisebb bátorság.

Tegnap Vágó Bélával a Moszkva-kávéházban. Az egykori belügyi népbiztos, aki arról beszél, hogy már kinyomozták, ki milyen néven szerepel az „Optimisták” regényében. Hosszú beszélgetés a régi időről. Ami itt Moszkvában minden magyar emigránsnál, de különösen azoknál, akik nem a közvetlen termelési munkában találták meg a helyüket, mindig újra megdöbben, az nem is a nosztalgia, hanem valami kesernyés szomorú fáradtság. Az ember néha kísértésben van, hogy kiábrándultságnak nevezze azt az alaphangulatot, amely minduntalan egy-egy gesztusban s nem egyszer szóban is nyíltan kiütöközik. Vágó közvetlenül Hitler hatalomra jutása után tíz hónapig Berlinben végzett illegális munkát, szerkesztette és terjesztette a „Rote Fahne”-t. Megvallja, hogy közvetlenül Hitler hatalomra jutása előtt ő is azt hitte, mint a vezető német elvtársak, hogy nem a fasizmus, hanem a német proletárforradalom győzelme előtt állnak. Aztán megint az „Optimisták”-ra terelődik a szó. A kézirat, meséli, kézzel kézre jár a magyarok közt, persze először azok kapják, akik „fent” vannak. Ő tehát még nem kapta meg. Így adja értesemre, hogy ő, aki egykor a magyar CK legszámottevőbb tagjai közül való volt, „lecsúszott”. A csúnya szót kesernyésen ő maga mondja ki: — No igen, lecsúsztam. S ezzel kapcsolatban, csak úgy általánosságban, intrikákról beszél és törtétekről mintha egy forradalmi párt vezérkarában az ilyen fogalmak magától értetődők volnának. Vajjon amögött is valami intrika van-e — vettem fel a kérdést — hogy ellenforradalmiak minősítették az „Optimistákat”? Ki az a Matejka?

— Tiszta ember — mondja Vágó az ő kedves kecskeméti dialektusával ejtve ki az ember szót. Jól ismeri Matejkát. Erdélyi s Romániában halálra ítélték. Tizedmagával ki is vitték egy mezőre, hogy ott az ítéletet végrehajtsák. A sortűz után azonban Matejka súlyos sebesülten magához tért és sikerült négykézláb elvanszorongnia valami közeli parasztházba, ott derék emberekre talált és később aztán, még mindig betegesen sikerült neki emberfeletti erőfeszítéssel átszöknie szovjet földre. Ez az ember csak azért irta a jelentésében, hogy az „Optimisták” ellenforradalmi könyv, mert szent meggyőződése, hogy csakugyan az.

Most telefonált Kurella: Romain Rolland útban van Moszkva felé, holnap érkezik!

Június 26.

Naphosszat a szobában, akárcsak Prigrevica-Szveti-Ivánon vagy Párisban. Önkéntelenül csúszott ki a tollam alól a vagy szó a sváb fészék és Páris neve között. Önkéntelenül és teljesen megokoltan. Prigrevica-Szveti-Ivánon még gondolhattam, hogy ha egyszer sikerülne a sváb fészékből kijutnom s hozzá még Párisba, a csodálatos Párisban még velem is csoda történhetne — mikor azonban ott voltam, a prigervicai-szveti-iváni és párisi életem közt csak az volt a különbség, hogy már nem remélve a csodát, nem Prigrevica-Szveti-Ivánon, hanem Párisban

ültem tovább alkalmi íróasztal mellett, rosszabb szobában, mint Pr. Szv. Ivánon. S most — semper eadem — Moszkvában ülök alkalmi íróasztal mellett egy a párisinál is rosszabb szobában. Vajjon nemsokára Moszkvában is azok nélkül a remények nélkül kell majd ülnöm, amiket Párisban füztem Moszkvához?

Egyelőre a látható különbség a pr.-szv-iváni, párisi és moszkvai életem között csak annyi, hogy egész eddigi immár harminchét éve tartó életem folyamán nem telefonáltam annyit, mint amennyit itt. Telefonálok, telefonálok és telefonálok — és telefonhívásra várok — és újra telefonálok, mert az „Optimisták” kiadása még részletekben sem akar a megvalósuláshoz közelebb kerülni. S a pénztelenség — a „koldússág-Nilus”, melyről Ady beszél s mely engem mindenüvé követ az iszapjával — a koldússág-Nilus egy és ugyanaz az évtizedes régi ismerős. Az azonban mégis több a soknál, hogy szennyes árja itt hömpölyög a sarkamban, sőt térdemig ér még itt Moszkvában is. S a mániám, hogy mégis írok, illetve ha, mint most is, deprimáltságom miatt nem tudom leküzdeni ernyedségemet s nem dolgozom — csak valósággal katatónikusan töltök felőrá az ablaknál s bámulok le az udvarba két telefonhívás között —, akkor azért, mert nem dolgozom, még külön, még nyomasztóból lesz a rosszkedvem. Valósággal lelkiismeretfurdalás amiatt, hogy nem szaporítom a magaméval is a világ felesleges kéziratkészletét.

Koldús-Nilus: 1) miután a „Za rubezsom” szerkesztőségét számtalanszor felhívtam, sikerült végre eljutnom ahhoz, aki illetékes s az az illetékes megígérte s újabb telefonhívások után meg is tette, hogy az „Optimisták”-ból közlendő szemelvényre kiutalt százötven rubel előleget. De ugyanakkor az illető illetékes, hogy lássam, milyen szívességet tett az előleg kiutalásával, közölte velem, hogy „nem tudhatja”, mikor kerül sor a szemelvény közlésére, mert egyelőre még „illetékes fórumok” jóváhagyása kell ahhoz, hogy a kéziratot nyomdába adják. Igen, értesült Kun véleményéről, de sajnos Kun ezt a véleményét telefonon közölte és hiába, így mondta a képzett férfiú, ő a latin bölcsességgel tart: Verba volant, scripta manent. Ami magyarul, illetve oroszul azt jelenti — megértettem —: bumaska kell. Ez a kénytelen kunyorálás előlegért s hozzá hallgatni az ilyen „illetékes fórumokról” való közléshez, persze nem hat excitánsként a jókedvemre.

2) „Littérature Internationale”. Ott személyesen jártam. Ugyancsak előlegért. Végeredményben az „Optimisták”-ból nyolcvan gépelt oldalt fogadtak el közlésre. Apletin az én jelenlétemben hívta fel Jonovot, hogy személyesen hallja meg személyesen Jonovtól, hogy mit mondott Kun az „Optimisták”-ról Jonovnak lehetőleg pontosan. Apletin arca a telefonbeszélgetés ideje alatt mind biztatóbb és kedvesebb lett, szinte rám kacsinzott, de a telefonbeszélgetés után közölte velem, hogy ő egyedül nem illetékes, neki még előbb egy Diditrevszki nevű név nálánál is főbb, fő-szerkesztővel kell tanácskoznia s legjobb lesz, ha újra esetleg már másnap felhívom. S másnap és ma telefonálok és végre meghallom, hogy Apletin elvtársnak a Dimitrevszki elvtárrsal való megbeszélése eredményeképp a jövő héten felvehetek már újabb kétszáz rubel előleget, de ugyanakkor közölte Apletin elvtárs azt is, hogy a Dimitrevszki elvtárrsal való megbeszélése eredményeképp úgy határoztak, hogy a regényfejezetet előbb még a szerkesztőség egyik lektorának adják ki véleményezésre és majd csak

azután döntenek arról, hogy az az általam kiszemelt fejezet jelenik-e majd meg és hogy mikor fog megjelenni.

3) Telefonálgatok a Gihl-nek és az Idegennyelvű Munkások Kiadóvállalatának — képtelen vagyok Jonovot és képtelen vagyok Borkot telefonhoz kapni. Mintha összebeszéltek volna. Mind a kettő értekezleten van, hívjam őket félóra mulva s amikor félóra mulva hívom őket — ép most mentek el.

M. egész nap munkában, délelőtt a rákintézetben, délután a „Sarikopodcsipnik” poliklinikáján s én egy ketrecbe zárva a telefónnal, álok az ablaknál s nézek le az udvarba. Innen az ablakból nemcsak ennek a háznak, hanem a környékbelieknek is belátok az udvarába. A „vynodni denj”, a szabad nap hangulata, mely szakasztott mása a gyerekkorombeli kisvárosi vasárnapdélutánoknak. Csak az udvarok sokkal sivárabbak és piszkosabbak, mint voltak mondjuk Szabadkán — ahol lázongva gyűlöltem ezt az ásitó vasárnapi atmoszférát, míg most, végül is öregedve, csak melankólikussá tesz, érezteti velem a szegénység és üresség, a tartalmatlan hamis idill makacs hatalmát. Ez a hatalom itt is hatalom: lent az udvarban és udvarokban: papucsban vagy elviselt szandálban, legtöbbször azonban fehér vászoncipőben asszonyok, ruhákat foltozgatva hangos beszélgetésben egymás közt és egy-egy emeleti ablakban ülő s magát napozó nő felülről vesz részt a mélységben ülők társalgásában. Foltozgatnak és stoppolgatnak az asszonyok és félszemmel közben a játszadozó gyerekekre ügyelnek, a férfiak pedig — mint gyerekkoromban Apatinban a sváb paraszteketeiben és kifényesített csizmában a templom előtt lézengtek és köpködtek — itt rubaskában és fehér vászoncipőben ugyanúgy lézengnek és köpködnek a moszkvai udvarokban. Eszembejuttat, amit Kurellától még az első napokban hallottam, mikor az egyik pompásan felszerelt munkásklubban tett látogatásomról számoltam be neki.

— A klubokat ma már unalmasnak találják. Az embereknek nincs kedvük klubba járni. És minthogy a kávéház nagyon drága, ma nagyon komoly s egyelőre megoldatlan probléma, hogy mit kezdjenek az emberek a szabad idejükkel.

Ezt mondta Kurella, de én azóta látom: ez a probléma a férfiak problémája. Sajnos csak az övéké. A nők még eddig az előkelő problémáig se jutottak el — az ő számukra ez a probléma valóban az előkelők, t. i. a férfiak kiváltsága. A házigazdám feleségénél sincs jelen ez a probléma, pedig ő a háromszobás lakásával itt valóságos arisztokrata. Az ő számára „a szabad nap” a mosás, takarítás és foltozás nehéz munkanapja.

Ahogy a polgári és emberi emancipáció közötti különbséget és általában az emancipáció fogalmát Marx az ifjú hegelianusokkal való vitájában tisztázta, ideje volna ma már a polgári és a proletár társadalom tapasztalatai alapján megállapítani, hogy mi minden nem a nő emancipációja, noha a múlt századbeli feminista irodalom, meg a szociáldemokrata és mai szovjet propaganda (inkluzív Fannina Halle) annak vélte, illetve véli vagy hirdeti. Nem, semmiképp se lelkesít engem, ha látom a földalatti vasút női munkásait vagy a bányákban dolgozó, csákánnyal a kezükben mosolygó lányok és asszonyok fényképeit. Ez csak a szegénység, a nyomorúság és nem az emancipáció jele. Mintha a nő emancipációját illetően valahol a szovjet fejlődés, maga a szocialista forradalom elakadt volna. A kormányban és a pártban vezető helyen mindentűnt kizárólag férfiak, férfi-rezsim. (Lenin özvegyének Krupszkájának inkább csak a nagy

ember özvegye méltatlan, meg nem érdemelten tisztára dekoratív szerepét juttatják; szomorú szerepét.) Ha mint itt is, ott is elvtársak bizalmasan mondják, magyarázzatják, hogy az abortust tiltó és a házasság presztízisének restaurálását célzó rendelkezéseket a nő védelme tette szükségessé, ez annak a bevallása, hogy ebben a pillanatban a szovjet rendszer lemond a nő emancipációjára, vagyis a férfi nőhöz való viszonya egy emberibb nivóra való felemelésének fejadatáról, kitér a bonyolult, nehéz harc elől — bcéri azzal, hogy „védi” a nőt.

Lehet, hogy semmiben sincs igazam. Egyben azonban biztos igazam van, i. e. a kérdésben, hogy mért nincs se sajtóban, se irodalomban nyoma se a felnőt, gondolkodó emberhez illő komoly beszédnek ezekről az életbevágó problémákról? Komoly beszéd helyett mért lát az ember csak tömegfelvételeket elégedett vigyorgó arcokkal és olvas az újságokban csak szölamokat, melyek liturgikus egyhangúsággal ismétlődnek?

Ellenérve ezzel a kérdéssel szemben vagy pedig érv-e a kérdés jogosultsága mellett, nem tudom, de mindenesetre vele kapcsolatban jut eszembe Barta Sándor. Pár nap előtt találkoztam vele a „Za rubezsom” szerkesztőségének egyik szobájában. Pesten 1917-ben s 1918-ban együtt indultunk Révai, Komját és én a Kassák Lajos szerkesztette „Tett” majd „Ma” című futurista-expressionista-dadaista-szürrealista, de ami a legfontosabb és egyedül pozitív volt a vállalkozásban: végsőkéig antimilitarista és anti-burzsoá folyóiratban. Bécsben, az emigrációban, a huszas években, mikor én ennek a fajta művészetnek érdekességét már csak a szociális szándékai tisztaságában láttam, Barta Sándor a ferdén és a keresztbe nyomtatott szavak halmozásával folytatta ott, ahol Pesten annakidején együtt kezdtük. Bécsben ő a jellemző módon „Akasztott ember” címen megjelenő folyóiratnak lett a kiadója, szerkesztője és körülbelül egyedüli munkatársa. Ez az „Akasztott ember” azonban nem volt csak kuriózum; a művészetről való éretlen elméletei ellenére, annak ellenére, hogy az irodalmi folyóirat credo-ja a minden művészeti és minden irodalmi érték szenvedélyes tagadása volt, Barta Sándor ezt olyan intenzitással és pazar invencióval, annyi autentikus forradalmi keserűséggel s oly összetéveszthetetlenül egyéni hangon fejezte ki, hogy az ő kivételes költői ereje s különösképpen vizionárius szuggesztivitása minduntalan átütött s diadalmasan ütött át az ő hamis „ars anti-poetica”-jának elméletein.

Bécsben, ennek az ő „Akasztott ember”-ének a virágkorában láttuk egymást utóljára. Most megvárt, míg én is elintézem az egyelőre elintézetlenül ügyemet a „Za rubezsom” szerkesztőségében s aztán együtt mentünk el. Ő is hallott, persze, az „Optimisták”-ról s mint mondta, itt ritkán hall az ember egy könyvről olyan homlokegyenest ellentétes véleményeket, mint ő hallott az „Optimisták”-ról. Engem azonban ezúttal, minthogy ő maga az „Optimistákat” még nem olvasta, ennél is jobban érdekelt, hogy megtudjam, mi lett belőle, mikéért fejlődött ő tovább itt Moszkvában, mert mindig szerettem és mindig azoknak helyesletem, akik annakidején őt az új forradalmi magyar írónemzedék egyik legegységibb, eruptív tehetségének tekintették. Most tehát örömmel fogadtam el ajánlatát, hogy menjek fel hozzá. Útközben pár szó a nagy bécsi koplalásokról, mint távolj multról.

— Itt az író — mondja Barta — több mint kiváltságos helyzetben van, tenyerükön hordják, dédelgetik.

Itteni viszonyokhoz képest igen jó lakása van. (A berendezés: a számomra már ismerős új szovjet bútörök. Asztal és ágy azokkal a kicifrázott lábakkal, illetve támlákkal, párnázott támlájú, keskeny divány, mely inkább csunya dísz tárgy, mint kényelmet biztosító bútördarab. A multbeli kispolgári ízlés másult már nem is gyártott termékei. Különös módon ma itt csak ilyen bútörök készítenek azzal a megokolással — így mondta nekem legalább is egy szakember — a munkás s a paraszt most olyan bútört akar, mint amilyet annakidején mint számára elérhetlent a földesúr, a kereskedő meg a gyáros szobájában látott — és irigyeit.)

Kérdezem Bartát, mit dolgozott az utolsó tíz évben, min dolgozik most. Sajnos — mondja — ő is azok közül a magyarok közül való, akik sose fognak úgy megtanulni oroszul, hogy írni tudnának oroszul. De egy-egy különösen sikerült versét — alig ír mást, mint verset — lefordítják s kinyomatják oroszul is. S mutatja a legújabb kéziratát, a magyar párt moszkvai folyóiratában. A „Sarló és kalapács”-ban akarja megjelentetni.

Olvasom a verset. Hat hatsoros strófa s mind-egyik strófa végén a refrain a három szóban cseng ki: „Sztálin jó apánk”. A refrain strófáról-strófára annyiban változik, hogy a „Sztálin jó apánk” előtt egyszer az áll: „küzdve buzdítasz”, majd „fegyvert kovácsolsz”, majd „új földet teremtesz” s aztán már csak a hatodik strófa utolsó sorára emlékszem: „Örözn virrasztasz Sztálin jó apánk”. Nem tudtam hova néztek.

— Sokkal jobban szerettem az „Akasztott ember” korabeli verseit — szoltam némi szünet után.

S Barta Sándor barátságosan, de leplezetlen fölénytel mosolygott s a hamisíthatatlan meggyőződés hangján válaszolt:

Az dekadencia volt, kispolgári anarchikus nyelvötogetés, betegség. Itt az ember kigyógyul. Magából még a régi ember beszél. Nem csoda, hisz nemrég jött. Még nem tud szabadulni a régi mértékektől — és félreértve arckifejezésem, jóindulatúan biztatott: — Idő kell hozzá. Az ember nem olyan könnyen szabadul meg. Maga még nem tud szabad lenni. Még nem tud hinni. En hiszek Sztálinban.

Hogy az egész beszélgetést szösz szerint jegyzem-e fel, nem tudom biztosan, de az utolsó mondatot szöszről szöszre így mondtam, mint itt írtam. „En hiszek Sztálinban”. Jelen volt a felesége is, Kassák Lajos húga, aki a „Tett” és a „Ma” idejében Ujvári Erzsi néven szintén írogatott. Szintén rokonszenves, meleg lény s most ő is, mint a férje elnézően mosolygott azon a vallomáson, hogy nekem a Barta „Akasztott ember” idejéből való költészete jobban tetszett, mint ez a verse, mely a „Sztálin jó apánk” címet viselte. S nem beszélgettünk többet irodalomról, hanem a felesége betegségéről.

— Gyógyíthatatlan, sclerosis multiplex — sügta Barta, mikor kikisért.

Ars poetica, melynek sarkétéle: „En hiszek Sztálinban”! Ha én Barta Sándor mai szemével próbálom magamat nézni és látni, valósággal gyanússá válok. En nem vagyok képes még kívánni se, hogy Barta biztatása valóra váljon, hogy „kigyógyuljak”. Gyógyíthatatlan volnék én is?

Holnap fél tizenegykor randevű Kunnal a Kominternben. Ő, csak már elfelejthetném ezt a regényügyet!

(Folyt. köv.)